

ارتباط تصویری نمودار تعزیه

چکیده:

در فرهنگ و هنر ایران، ارتباط تصویری صاحب در تعزیه یکی از موضوع‌های مهم در اصول شکل‌گیری ارتباط تصویری در نمودار تعزیه است. اگر این موضوع به طور عمیق مورد بررسی قرار گیرد، تدوین اصول ارتباط تصویری در نمودار تعزیه را سرعت بیشتری خواهد بخشید. فضا سازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه به عامل‌های متعددی بستگی دارد که مهم‌ترین آن‌ها عناصر بصری و اشعار تعزیه می‌باشند. عناصر بصری به عامل‌ها و گونه‌های آن به صورت عملکردی، اجتماعی، روان‌شناختی، و اقتصادی وابسته است. این عامل‌ها از عهد ایران باستان در تعزیه‌ی صاحب، طی مرحله‌های نماد، تعزیه‌داری، نمایش، صامت و نمودار تکامل یافته و به اصلی مهم تبدیل می‌شود. هدف این مقاله بررسی اصول شکل‌گیری ارتباط تصویری صاحب در نمودار تعزیه‌ی ایران، تدوین روشی در جهت مطالعه‌ی نظری عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری و اشعار در فضا سازی ارتباط تصویری صاحب در تعزیه و نیز تدوین معیارهای اصلی در آن است. موضوع اصلی بررسی تدوین الگویی مناسب در جهت مطالعه‌ی مفهوم نظری عناصر بصری و اشعار در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه است. این امر باعث عمق بخشیدن به موضوع با توجه به مطالعه‌ی موردی می‌باشد.

ثمره‌ی حاصل از این تلاش، پیشنهاد الگویی دوبعدی است. یک وجه این الگو عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری است که شامل عامل تطبیق، عامل تنوع و عامل تغییر، و گونه‌ی از ترکیب عامل‌ها می‌باشد. وجه دیگر آن عامل‌ها و گونه‌های اشعار است. با به کارگیری این الگو، عناصر بصری و اشعار در فضا سازی آثار ارتباط تصویری صاحب در تعزیه به صورت کاربردی و ساختاری قابل بررسی است. نتیجه‌ی این بررسی در تدوین اصول ارتباط تصویری در نمودار تعزیه به کار می‌رود.

واژگان کلیدی: ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، فضا سازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، اشعار در ارتباط تصویری صاحب در

تعزیه، عامل‌های تطبیق، تنوع و تغییر در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، و گونه‌های ترکیب عامل‌ها در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه.

۱- مقدمه

هنر ارتباط بصری^۱ به معنای عام، ارتباط تصویری و به معنای خاص طراحی گرافیک است. ارتباط تصویری صاحب در تعزیه‌ی ایران، همزمان با توسعه‌ی فناوری به صورت یکی از اصول ارتباط تصویری در تعزیه درآمده است. در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، فضا سازی^۲ از مفهومی اصلی در این آثار است. فضا سازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، توسط عناصر بصری^۳ و اشعار تعزیه تشکیل می‌شود. عناصر بصری شامل عامل‌ها^۴ و گونه‌^۵ می‌باشد. با مطالعه‌ی عمیق این عامل‌ها و گونه در آثار ارتباط تصویری صاحب در تعزیه می‌توان اصولی را جهت استفاده در ارتباط تصویری در تعزیه به دست آورد.

۲- علت نیاز به عناصر بصری

نظر به این که کاربرد عناصر بصری در تعزیه، طی زمان و با تغییر نیازهای انسان در تعزیه، تغییر می‌یابد. بنابراین نیاز به شناخت عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه را می‌توان در زمینه‌ی کارکردی، اجتماعی، روانشناسی،^۶ و اقتصادی دسته‌بندی کرد. نیازهای کارکردی با تغییر در نظام مخاطب،^۷ تغییر در نحوه‌ی استفاده از تجهیزات را به دنبال دارد. از طرفی این نیازها از عهد اسلام در تعزیه، طی مرحله‌های نماد تعزیه^۸ تعزیه‌داری، نمایش تعزیه، تعزیه‌ی صامت و نمودار تعزیه، تکامل یافته (جازمی ۱۳۸۶: ۹-۱۴). و به اصلی مهم تبدیل می‌شود.

۳- هدف تحقیق ارتباط تصویری

نیاز به برداشت درست از مفهوم فضا سازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه‌ی ایران، و عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، از جمله طراحی ارتباط تصویری در تعزیه در دهه‌های اخیر احساس می‌شود. این امر علاقه‌ی محققان را نسبت به مطالعه‌ی موضوع ارتباط

تصویری صاحب در تعزیه بیشتر ساخته است. هر چند تاکنون غنای کافی در بیشتر تحقیق‌های انجام شده به دلیل‌های متفاوت مشاهده نمی‌شود. منظور از این تحقیق به دست آوردن بخشی از دانش پایه برای پاسخ‌گویی به نیازهای ارتباط تصویری در تعزیه با استفاده از مفهوم‌های غنی ارتباط تصویری صاحب در تعزیه در فرهنگ و هنر ایران است.

۴- روش و مراحل تحقیق

در این تحقیق مفهوم نظری فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه و عمق بخشیدن به عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه با تحلیل نمونه‌های موردی می‌باشد. برای بالا بردن سطح تعمیم عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، با استفاده از مثال‌هایی توصیف می‌شود. سپس عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه تحلیل می‌گردد. برای نظم بخشیدن به تحلیل فضاسازی در تعزیه، چارچوب نظری عامل‌ها و گونه‌های آن در تدوین اصول ارتباط تصویری صاحب در تعزیه به طور منظم سامان‌دهی می‌شود.

۵- تعریف ارتباط تصویری

عبارت لاتین Visual Communication به معنی ارتباط بصری است که در معنای عام پیشینه‌ای طولانی دارد (هولیس ۱۳۸۳: ۱۵). ولی به معنای خاص یعنی طراحی گرافیک از نیمه‌ی سده‌ی بیستم مطرح شد (هولیس ۱۳۸۳: ۵). بنابراین هنر ارتباط بصری شامل دو بخش ارتباط تصویری و طراحی گرافیک^۹ است. در بخش طراحی گرافیک صاحب در تعزیه، مفهوم نقش^{۱۰} و رنگ در تزئین البسه و ادوات تعزیه مورد بحث است. ولی در بخش ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، مفهوم شکل^{۱۱} و رنگ در فضاسازی ارتباط تصویری صاحب در تعزیه بررسی می‌شود (جازمی ۱۳۸۶: ۲۵ - ۳۳).

۶- فضاسازی

در هر اثر ارتباط تصویری، واژه‌ی فضا^{۱۲} به معنای عام، یعنی فاصله‌ی بین عناصر بصری موجود در آن اثر است. ولی در معنای خاص به حالت روانی شکل‌ها و رنگ‌های اثر ارتباط تصویری که در بیننده ایجاد می‌کند، گفته می‌شود. فضاسازی یکی از اصل‌های مهم در اصول ارتباط تصویری صاحب در تعزیه است. فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، به وسیله‌ی عناصر بصری، و اشعار تعزیه تشکیل می‌شود. عناصر بصری شامل عامل‌ها و گونه می‌باشد. که عامل‌های آن عبارتند از: عامل تطبیق^{۱۳} عامل تنوع^{۱۴} و عامل تغییر^{۱۵} و گونه‌ی آن شامل: ترکیب^{۱۶} عامل‌ها می‌باشد. (جازمی ۱۳۸۷: ؟).

۷- ارتباط تصویری نمودار تعزیه

کاربرد عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در تعزیه، به تدریج با تغییر نیازهای انسان، تغییر می‌یابد. بنابر این شناخت ارتباط تصویری نمودار تعزیه، نیاز به شناخت عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری آن دارد. این نیازها از عهد اسلام در عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در فضاسازی تعزیه، طی مراحل تکامل یافته و به اصلی مهم تبدیل می‌شود. حتی در هنر بین‌النهرین در سفال‌سازی دوره‌ی سامرا، نیز آیین‌های مذهبی یکی از منبع‌های الهام در تزئین آن‌ها می‌باشد (حکیمی ۱۳۶۳: ۳). سرزمین ایران در کهن‌ترین زمان‌های کوچ، محل سکونت اقوام مختلفی بود که

اشیای هنری بسیاری را از خود بر جای گذاشتند. ولی تاریخ هنر تعزیه از هنگامی آغاز شد که مردم ایران به اسلام گرویده بودند. این دوره هم‌زمان با حکومت بنی‌امیه (۱۳۱۲ - ۴۱ هـ. ق / ۷۵۰ - ۶۶۱ میلادی) و شهادت اباعبدالله (ع) (سال ۵۶۱ ه. ق) در عراق بود. در آن زمان یزید نقاشان ماهری را به کربلا فرستاد تا عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در فضاسازی صحنه‌های عاشورا را ترسیم کنند (مظلومی ۱۳۶۲: ۲۲۸). به نقل از مسعودیه آمده که پس از واقعه‌ی عاشورا، یزید به شمر ملعون گفت: می‌خواهم واقعه‌ی کربلا را به طور عینی مشاهده کنم، آن واقعه را برای او نمایش دادند (سعیدی ۱۳۸۴: ۳۴). این تعزیه از عامل‌های انسانی، نظیر: شمر ملعون و یزید در عامل تطبیق عناصر بصری به صورت سؤال و جواب فضاسازی شد، که یکی از فضاسازی‌های نمودار تعزیه می‌باشد. نمودار تعزیه شامل پنج مرحله است که عبارت است از: نماد تعزیه، تعزیه‌داری، نمایش تعزیه، تعزیه‌ی صامت، و نمودار تعزیه (جازمی ۱۳۸۶: ۹-۱۲).

۷-۱- نماد تعزیه: قدیمی‌ترین آثار تعزیه در دوره‌ی اسلامی مربوط به نماد تعزیه است، که توسط عامل‌های انسانی^{۱۷} نظیر: زن‌های طایفه‌ی بنی‌اسد (طالقانی ۱۳۳۹: ۵۴) در عامل تطبیق و عامل‌های حیوانی^{۱۸} نظیر کبوتر سفید: نماد روح شهید در عامل تغییر عناصر بصری در کربلا به وجود آمد:

طایفه‌ی بنی‌اسد امروز به میدان آمده
از بهر دفن شهدا چون شیر غران آمده
(جازمی ۱۳۸۶: ۹)

این نماد در تعزیه با حمل نعش شهید، و یک کبوتر سفید بر روی آن، که در مسیحیت نماد روح‌القدس است (پاکباز ۱۳۸۵: ۹۷۷) پدیدار

شد.

۷-۲- تعزیه‌داری: در دوره‌ی حکومت بنی‌امیه تعزیه‌داری از عامل‌های انسانی نظیر: عزادارها در عامل تطبیق و عامل‌های هندسی^{۱۹} مانند تابوت: نماد شهادت امام (ع) در عامل تنوع عناصر بصری در ایران برای اباعبدالله (ع) فضاسازی شد:

برای شیعیان و تعزیه‌داران این امت
بهشتم جنتم نارم شفیع در نزد دادارم

(جازمی ۱۳۷۴: ۳۳ تعزیه‌ی مجلس عاشورا)

سبک عزاداری زرتشتی‌ها و سوگ سیاوش در ایران قبل از اسلام، در تعزیه‌داری بی‌تأثیر نبوده است. زیرا عزاداری و سوگ سیاوش به هنگام پیدایش هنر تعزیه، یک‌سره از میان نرفته بود.

۷-۳- نماد تعزیه: در دوره‌ی حکومت آل زیار (۴۴۳ - ۲۱۶ هـ. ق. ۱۰۶۳ - ۹۳۶ میلادی) نمایش تعزیه از عامل‌های انسانی موافق نظیر: امام (ع) و سپاه او با البسه‌ی سبز، و مخالف مانند: ابن سعد و لشکرش با لباس‌های قرمز (آریان‌پور بی‌تا: ۳۳۲) در عامل تطبیق عناصر بصری در تعزیه فضاسازی شده بود:

به ابن سعد بگویند که ای شیر زمن
طلب نموده ترا قاسم ابن حسن (ع)

(جازمی ۱۳۷۴: ۲۷ تعزیه‌ی حضرت قاسم (ع))

در حقیقت دولت جدید ایران در دوره‌ی اسلام، هنر تعزیه را از امپراتوری اسلام و بزرگداشت شهادت اباعبدالله (ع) اخذ کرد. ولی عامل‌های انسانی نظیر: قبیله‌های دوره‌ی ساسانی در عامل تطبیق و عامل‌های حیوانی مانند مار: نماد خشکسالی و عامل‌های گیاهی^{۲۰} مانند درخت سرو: نماد درخت زندگی در عامل تغییر عناصر بصری

شهرستان علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجمع علوم انسانی

در هنر تزئینی - آئینی قبیله‌های دوره‌ی ساسانی در نمایش تعزیه، به دلیل پیامی درونی (هافمن ۱۳۸۱: ۲۱)، بیشتر ادامه یافته است. زیرا هنر دوره‌ی ساسانی، بیشتر درباری بود و در حوزه‌ی وسیع‌تری نظیر نقش برجسته جای داشت. از طرفی در دوره‌ی اسلامی با حمایت دربار شاهی، موج نگارگری درباری، هنر مذهبی را به حاشیه رانده بود. از طرف دیگر تجمل‌خواهی این دوره‌ها، باعث جدایی هنر نگارگری درباری از مذهب شده و تولید آثار تجملی رواج یافته بود.

۷-۴- تعزیه‌ی صامت: در دوره‌ی حکومت آل بویه (۴۵۴ - ۳۲۰ هـ. ق. / ۱۰۶۳ - ۹۳۲ میلادی) به فرمان معزالدوله مبنی بر سوگواری رسمی بر ابا عبدالله (ع) چلکوفسکی (۱۳۶۷: ۳۲۸). تعزیه‌ی صامت شکل گرفت. عامل‌های انسانی موافق و مخالف در نمایش تعزیه، قسمت‌های مهم

یک تعزیه نظیر: تیراندازی، جنگیدن، شهیدکردن را بدون کلام در عامل تطبیق، و عامل‌های هندسی نظیر چادر: نماد خیمه در عامل تنوع عناصر بصری در تعزیه فضا سازی کرده بودند:

یا حسین (ع) ذات صراط المستقیم

موسم جنگ است بسم الله الرحمن الرحیم

(جازمی ۱۳۷۴: ۱۲ صدر مجلس تعزیه)

در کتاب تاریخ از این مراسم نمایشی در عاشورای ۳۶۳ هـ. ق. به عنوان یک رسم در بین شیعه‌ها یاد می‌شود (مزای ۱۳۶۷: ۳۳۰). تعزیه‌ی صامت هنری قابل فهم برای توده‌ی مردم بود که در عین حال آموزش اخلاقی را نیز به عهده داشت. عرب‌ها به جز شعر از خود هنر خاصی نداشتند (پاکباز ۱۳۸۵: ۸۱۴) به همین دلیل نیز حضور برخی از عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری شرقی در هنر تعزیه را نباید به آن‌ها نسبت داد. طراح

نقش‌های البسه و ادوات تعزیه برخلاف نگارگران درباری، عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در جهان مرئی را به طریقی بازنمایی نمی‌کند که منظری از اشیاء در زمان و مکانی خاص تجسم یابد. او به این نتیجه رسیده بود که نه فقط باید تمام جنبه‌های عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری را دید، بلکه باید پوسته‌ی ظاهر آن را شکافت و به درون نگریست. نمایاندن واقعیت یک عامل و گونه‌ی عناصر بصری، مستلزم آن است که از جنبه‌های متعدد به طور هم‌زمان متصور شود. از این رو در تزئین آثار تعزیه، از عامل‌های انسانی و حیوانی در عامل تطبیق در گروه مخالف، عامل‌های کتیبه^{۲۱} و هندسی در عامل تنوع در گروه موافق، عامل‌های گیاهی نظیر: اسلیمی نماد اسلام، و درخت سرو نماد زندگی در عامل تغییر و ترکیب عامل‌ها در گونه‌ی عناصر بصری استفاده کرده است. تماشاچی تعزیه با رویت این تزئین بر سطح ادوات، و به کمک نیروی تخیل ذهن، خود را در صحرای کربلا احساس کرده و به درون ماجرای ظهر عاشورا سفر می‌کند:

وای بر جان شما ای سپه کوفه و شام

مشک آب را اگر عباس (ع) رساند به خیام

(جازمی ۱۳۷۴: ۱۲۸ مجالس تعزیه)

۷-۵- نمودار تعزیه: طراحان تعزیه در تجربه‌های خود به تلفیق حرکت در مرحله‌های قبلی تکامل عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری تعزیه، با عامل‌ها و گونه‌های اشعار در چکامه‌های صاحب‌بن عباد (بکتاش ۱۳۶۷: ۱۴۱)، نمودار تعزیه را پدید آوردند:

که بر شما زره کین نموده جور و ستم

(جازمی ۱۳۷۴: ۳۹ تعزیه‌ی مالک اشتر)

۷-۵-۱- عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در نمودار تعزیه به شرح زیر می‌باشد:

۷-۵-۱-۱- عامل‌های انسانی نظیر: زن‌های طایفه‌ی بنی‌اسد در عامل تطبیق و عامل‌های حیوانی نظیر کبوتر سفید در عامل تغییر عناصر بصری در فضا سازی نماد تعزیه.

۷-۵-۱-۲- عامل‌های انسانی نظیر: عزادارها در عامل تطبیق و عامل‌های هندسی مانند تابوت در عامل تنوع عناصر بصری در فضا سازی تعزیه‌داری.

۷-۵-۱-۳- عامل‌های انسانی موافق نظیر: امام (ع) و سپاه او با البسه‌ی سبز، و عامل‌های انسانی مخالف مانند: ابن سعد و لشگرش با لباس‌های قرمز در عامل تطبیق، و عامل‌های حیوانی مانند مار، و عامل‌های گیاهی مانند درخت سرو، در عامل تغییر عناصر بصری در فضا سازی نمایش تعزیه.

۷-۵-۱-۴- عامل‌های انسانی موافق نظیر: حضرت عباس (ع) و عامل‌های انسانی مخالف مانند: شمر ملعون در عامل تطبیق، و عامل‌های هندسی نظیر: خیمه در عامل تنوع و عامل‌های حیوانی نظیر: شیر، و عامل‌های گیاهی مانند: درخت سرو در عامل تغییر، و عامل‌های انسانی، حیوانی، کتیبه، هندسی، گیاهی در گونه‌ی ترکیب عامل‌های عناصر بصری در قسمت‌های مهم یک تعزیه نظیر: تیراندازی، جنگیدن، شهیدکردن، بدون عامل‌ها و گونه‌های اشعار، در فضا سازی تعزیه‌ی صامت.

۷-۵-۲- عامل‌ها و گونه‌های اشعار در نمودار تعزیه به شرح زیر

می‌باشد:

شیر، نماد مار و عامل‌های گیاهی مانند: نماد درخت زندگی در عامل تغییر عناصر بصری در تزیین سفال استفاده می‌کردند:

بیاور جان خواهر آن کبوتر

نمایم شرح حال خود سراسر

(جازمی ۱۳۷۴: ۶۵ جنگ تعزیه ج ۲)

در عصر سامانیان علاوه بر نمادهای تعزیه، با الهام از مجلس‌های تعزیه، به وسیله‌ی عامل‌های انسانی در عامل تطبیق، عامل‌های هندسی و کتیبه در عامل تنوع، و عامل‌های حیوانی و گیاهی به صورت نماد در عامل تغییر عناصر بصری به نگارگری در سفال و کتاب پرداختند. نظیر دیوانگاره‌ی اسب‌سوار (اتینگ‌هاوزن ۱۳۷۸: ۳۲۵) عامل‌ها و گونه‌های فضا سازی در ارتباط تصویری نمودار تعزیه در فرهنگ و هنر ایران بیشتر به شکل طبیعت‌گرا،^{۲۷} تجرید^{۲۸} و نماد^{۲۹} است که در نقش‌های انسانی، حیوانی، هندسی، کتیبه و گیاهی مشاهده می‌شود. از طرفی هنرمند شیعه، نگارش عامل‌های کتیبه نظیر: عبارت با مفهوم بسم‌الله، شهادت، و روح شهید در عامل تنوع را در عامل‌های حیوانی مانند: نماد کبوتر، و نماد شیر در عامل تغییر عناصر بصری را، از مجلس‌های تعزیه الهام گرفته است. به طوری که نمادهای کبوتر: نماد روح شهید، شیر: نماد حضرت علی(ع)، درخت سرو: نماد زندگی، و مار: نماد خشکسالی، هنوز علاوه بر مجلس‌های تعزیه، بر روی علامت‌های عزاداری هیئت‌ها و مسجدها نیز مشاهده می‌شود.

۸-۷ رمزپردازی نمادهای تعزیه به وسیله‌ی عامل‌های انسانی، و حیوانی، عامل‌های گیاهی، عامل‌های کتیبه و گونه‌ی ترکیب عامل‌ها در عناصر بصری، با استفاده از آثار نقاش‌های حاضر در عاشورا (مظلومی ۱۳۶۲: ۲۲۸)، در فضا سازی تعزیه، خصلتی نوین دارد و بی‌سبب نیست که این آثار با سلیقه‌ی امروزی جور می‌آید. به طوری که کاظم حیدر در

۷-۵-۲-۱ موافق خوان‌ها در بیشتر اجرای نمودار

تعزیه، همواره در اشعار به عامل‌های انسانی در تطبیق‌پذیری^{۳۲} و عامل‌های حیوانی و گیاهی در تغییر‌پذیری^{۳۳} و به گونه‌های تفکیک^{۳۴} عامل‌ها، حد فاصل^{۳۵} عامل‌ها و ترکیب^{۳۶} عامل‌ها (جازمی ۱۳۸۷: ؟) در هماهنگی اشعار با حرکت، و جنبه‌ی نمادین رنگ، پای بند بودند:

بیا اکنون به آغوشم تو خواهر

بیا پای تو بوسم جان خواهر

(جازمی ۱۳۷۴: ۲۷۵ تعزیه‌ی یازده مجلس اسراء)

۷-۵-۲-۲ مخالف خوان‌ها در اشعار، هر گونه قیدی را در عامل‌های تطبیق‌پذیری، تنوع‌پذیری، تغییر‌پذیری، و گونه‌های تفکیک عامل‌ها، حد فاصل عامل‌ها، و ترکیب عامل‌های عناصر بصری در جهت ایجاد اشتلم کنار گذاشتند:

همه افکنده به رخ چین، همه لامذهب و بی‌دین همه، از تخم

شیاطین، الغرض... که ببرند سر سلطان امم را

(جازمی ۱۳۷۴: ۲۷۴ جنگ تعزیه ج ۱)

۷-۶ تعزیه‌گردان‌ها به رغم اثرپذیری از گروه‌های موافق خوان و مخالف خوان، حضور عامل‌های حیوانی نظیر: شیر نماد شجاعت حضرت علی(ع) در عامل تغییر، و ترکیب عامل‌های انسانی، حیوانی، کتیبه، هندسی، و گیاهی، مانند زعفر جنی با دامن و کلاه بوقی که در هنر حتی در سوریه، مظهر خدایان بود (پاکباز ۱۳۸۵: ۸۱۳) نماد جن، و ملک نصر، نماد فرشته، در گونه‌ی ترکیب عامل‌های عناصر بصری در فضا سازی تعزیه به کار گرفتند، تا حس طغیان مخالف‌خوان را علیه نظم موجود در اسلام و جامعه آشکار سازند.

۷-۷ هنرمندان شیعه از عامل‌های حیوانی نظیر: نماد کبوتر، نماد

(جازمی ۱۳۷۴: ۱۱۹ دفتر تعزیه ج ۲)

۹-۷ در تعزیه شخصیت هر فرد به وسیلهی عامل‌های انسانی در عامل تطبیق و گونه‌ی ترکیب عامل‌ها در عناصر بصری، از طریق چهره‌پردازی روان‌شناختی فضاسازی شده است. به طوری که در بازنمایی شخصیت تعزیه هیچ‌گونه قصد شبیه‌سازی عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری در فضاسازی تعزیه در کار نیست. بلکه او بدان صورت که می‌بایست باشد، مجسم شده است. شخصیت‌پردازی آدم‌های عادی‌تر مانند پیرزن و لشگر نیز به همین منوال است.

نتیجه

هنر ارتباط بصری به معنای عام، ارتباط تصویری و به معنای خاص طراحی گرافیک است. فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، از مفهوم‌های اصلی نمودار تعزیه است. که توسط عناصر بصری، و اشعار تشکیل می‌شود. عناصر بصری شامل عامل‌ها و گونه می‌باشد که عامل‌های آن عبارتند از: عامل تطبیق، عامل تنوع و عامل تغییر و گونه‌ی آن شامل: ترکیب عامل‌ها است. اشعار نیز شامل عامل‌ها و گونه‌ها می‌باشد. عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه‌ی ایران، بیشتر به شکل طبیعت‌گرا، تجرید، نماد است که در عامل‌های انسانی، حیوانی، هندسی، کتیبه، و گیاهی مشاهده می‌شود.

تدوین الگوی ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، با استفاده از عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری تعزیه و اشعار چکامه‌های صاحب‌بن عباد، تحلیل منظمی را در محدوده‌ای تعریف شده، ممکن می‌سازد. تبیین عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری و اشعار در فضاسازی ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، و مفهوم‌های هر کدام در مقیاس‌های تعریف شده، امکان تحلیلی همه‌جانبه را فراهم می‌آورد. در این خصوص توجه به ویژگی‌های عملکردی، ساختاری، عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری، عمق بیشتری را در مفهوم هنر ارتباط تصویری صاحب در تعزیه میسر می‌سازد. نظر به این که استفاده از عناصر بصری و چکامه‌های صاحب‌بن عباد در ارتباط تصویری نمودار تعزیه، به ترکیب عامل‌ها در گونه‌ی عناصر بصری رهنمون شد؛ به نظر می‌رسد که راه‌حل‌های استفاده از تعزیه مؤثر شد.

عناصر بصری و اشعار چکامه‌ها، اصلی مهم در تدوین اصول ارتباط تصویری صاحب در تعزیه است که شامل چند نکته می‌باشد:

- ۱- تطبیق عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری منطبق با نیازهای در حال تغییر در مرحله‌ی تکامل تعزیه ۲- پاسخ به عملکردهای متنوع عامل‌ها و گونه‌های عناصر بصری و اشعار در زمان واحد ۳- تطبیق عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری و اشعار منطبق با مرحله‌های نماد، تعزیه‌داری، نمایش، صامت، نمودار تعزیه، ۴- استفاده از ترکیب عامل‌ها در گونه‌های اشعار برای مقیاس‌های مختلف.

با درک بهتر از مفهوم عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری، و استفاده از عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری و اشعار، الگوی فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در تعزیه، طراحی شده است. از طرفی تفاوت میان کیفیت فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در نمودار تعزیه و مرحله‌های

عراق با نمایش پرده‌های نمادین خود از تعزیه‌ی عاشورا، تأثیری مهم بر نقاشی عراق گذاشت (پاکباز ۱۳۸۵: ۹۱۴). با این حال کاوش‌های روان‌شناختی خیال‌پردازی یا کوشش برای تفسیر نمادهایی که نگارگر شیعه، به مدد عامل‌ها و گونه‌ی عناصر بصری به فضاسازی در سطح سفال پارچه، دیوارنگاره یا نگارگری می‌پردازد، نتیجه‌ی چندانی به بار نیاورده است. ولی این نمادها در زمان خود شهرت داشته و به کارگیری آن‌ها نیز برای مخاطب‌ها ایهام‌آمیز نبوده است. به طوری که هم اکنون نیز علاوه بر این‌ها حتی در گونه‌ی ترکیب عامل‌های عناصر بصری در فضاسازی تعزیه، نماد زعفرجی، نماد ملک نصر، و نماد شیر در نزد مخاطب‌های تعزیه مبهم نیست.

منم کمینه غلام تو زعفر جنی

به پای بوس تو اینک رسید لشگر جنی

(جازمی ۱۳۷۴: ۲۰۰ دفتر تعزیه ج ۱)

بسیاری از نمادهای تعزیه به روش طراحی بر سطح ظرف‌های سفالی تکثیر شده و به دست علاقمندهای هنر می‌رسیدند. حتی برخی از آن‌ها برای نگارگری درباری مورد تقلید قرار می‌گرفتند. زیرا هنر تعزیه از طریق ارتباط تصویری، و فضاسازی به وسیله‌ی عناصر بصری در عامل‌ها و گونه‌ی ترکیب آن‌ها در تعزیه، به دلیل مفهوم‌های فرهنگی (گاردنر ۱۳۷۹: ۲۳) با زندگی مردم ارتباطی مستحکم دارد. بنابراین همواره پیوندی نزدیک و آگاهانه میان هنر تعزیه و حیات فکری و دینی وجود داشته است. احترام عمیق به میراث پیشینیان در هنر تعزیه، باعث شد که بسیاری از نگارگرهای مذهبی در جهت تداوم و تجدید نمادهای حیوانی و گیاهی تعزیه مانند کبوتر، شیر، درخت زندگی بکوشند:

یاوران جمله بگریید حسین(ع) را به میان

پسر شیر خداوند بود ای یاران

نماد، تعزیه‌داری، نمایش، صامت، نمودار تعزیه آشکارتر می‌شود. به این ترتیب میان کیفیت و کمیت فضاسازی در ارتباط تصویری صاحب در نمودار تعزیه، ارتباطی درونی و متکی به مرحله‌های قبلی تعزیه‌ی ایران برقرار خواهد شد.

پانویس‌ها:

1. Visual communication.
2. Spacing.
3. Visual Elements.
4. Factors.
5. Type.
6. Psychology.
7. Addressee.
8. Archetype.
9. Graphic Design.
10. Shape.
11. Form.
12. Space.
13. Adaptation
14. Variation
15. Modification
16. Combination
17. Figural motives.
18. Animal motives.
19. Geometric
20. Arabesque.
21. Inscription.
22. Adoptability.
23. Variability.
24. Separation.
25. Spacing.
26. Combination.
27. Representation.
28. Abstract.
29. Symbol.

منابع:

- ۱- جازمی، محمدحسن. ارتباط تصویری در تعزیه، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۸۶.
- ۲- هولیس، ریچارد. تاریخچه‌ای از طراحی گرافیک، ترجمه‌ی سیمای مشتاقی، تهران: سازمان چاپ و انتشارات ۱۳۸۳.
- ۳- جازمی، محمدحسن. انعطاف‌پذیری در تعزیه‌ی ایران، پذیرش در مجموعه مقالات کتاب ماه هنر، تهران: ۱۳۸۷.
- ۴- حکیمی، خ. جزوه‌ی دانشکده، تهران، تکثیر دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران ۱۳۶۳.
- ۵- مظلومی، رجیلی. روزنه‌ای به باغ بهشت، جلد اول، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه هنرهای اسلامی ۱۳۶۲.

۶- سعیدی، رقیه. جامعه‌شناسی تعزیه خوانی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی، استاد راهنما: دکتر رامپور صدر نبوی، استاد مشاور: محمد حسن جازمی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد ۱۳۸۴.

۷- طالقانی، اسدالله بن ملاحسین. مفتاح الجنه، چاپ سنگی قدیم، (بی‌جا)، انتشارات (بی‌ن)، جمادی‌الاولی سنه‌ی ۱۳۸۰ ق، مجموعه‌ی جازمی.

۸- پاکباز، روئین. دایره‌المعارف هنر، چاپ پنجم، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر ۱۳۸۵.

۹- جازمی، محمدحسن. تعزیه‌ی مجلس عاشورا، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه‌خوانی، ۱۳۷۴.

۱۰- آریان‌پور، یحیی. از صبا تا نیما، جلد اول، چاپ اول، تهران: نشر کتاب‌های جیبی، (بی‌تا).

۱۱- جازمی، محمدحسن. تعزیه‌ی حضرت قاسم(ع)، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی، ۱۳۷۴.

۱۲- هافمن، آرمین. مبانی هنرهای تجسمی، ترجمه‌ی محمد خزائی و سید محمد آوینی، چاپ اول، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی ۱۳۸۱.

۱۳- چلکوفسکی، پیتر. تعزیه در هنر بومی پیشرو ایران، ترجمه‌ی داود حاتمی، تهران: انتشارات علمی فرهنگی ۱۳۶۷.

۱۴- جازمی، محمدحسن. صدر مجلس تعزیه، جلد اول، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی ۱۳۷۴.

۱۵- مزاولی، میشل. مقاله‌ی تشیع و مراسم عاشورا در لبنان، تعزیه هنر بومی پیشرو ایران، پیتر چلکوفسکی، ترجمه‌ی داود حاتمی، تهران: انتشارات علمی فرهنگی ۱۳۶۷.

۱۶- جازمی، محمدحسن. تعزیه‌ی مجالس تعزیه، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی، ۱۳۷۴.

۱۷- بکتاش، مایل. مقاله‌ی تعزیه و فلسفه‌ی آن، تعزیه هنر بومی پیشرو ایران، پیتر چلکوفسکی، ترجمه‌ی داود حاتمی، تهران: انتشارات علمی فرهنگی ۱۳۶۷.

۱۸- جازمی، محمدحسن. تعزیه‌ی مالک اشتر، چاپ دوم، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی ۱۳۷۴.

۱۹- جازمی، محمدحسن. تعزیه‌ی یازده مجلس اسراء، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه‌خوانی ۱۳۷۴.

۲۰- جازمی، محمدحسن. جنگ تعزیه، جلد اول، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی، سال ۱۳۷۴.

۲۱- جازمی، محمدحسن. جنگ تعزیه، جلد دوم، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی ۱۳۷۴.

۲۲- اتینگهاوزن، ریچارد، والک گرابر - هنر و معماری اسلامی، ترجمه‌ی یعقوب آژند، چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) ۱۳۷۸.

۲۳- جازمی، محمدحسن. دفتر تعزیه، جلد اول، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی ۱۳۷۴.

۲۴- گاردنر، هلن. هنر در گذر زمان، ترجمه‌ی محدثقی فرامرزی، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات نگاه و آگاه ۱۳۷۹.

۲۵- جازمی، محمدحسن. دفتر تعزیه، جلد دوم، چاپ اول، قوچان: مؤسسه خیریه تعزیه خوانی، ۱۳۷۴.

منبع تصاویر:

- اردلان، حمیدرضا. مرشدان پرده‌خوان ایران، فرهنگستان هنر، ۱۳۸۷